

МЕТОДИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОТВЕРДЖЕННЯ В УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ

Анотація. У статті актуалізовано проблему виховання національного самоствердження учнівської молоді. Частково розкрито провідні підходи щодо розгляду сутності методів виховання учнівської молоді у позаурочній діяльності ЗНЗ та схарактеризовано традиційні класифікації методів виховання, що надало можливість визначити групи методів виховання національного самоствердження в учнівській молоді. Розглянуто особливості застосування рефлексивно-експліцитного методу та інтерактивних методів виховання з відповідними стадіями виконання. Звернуто увагу на взаємозв'язок елементів у структурі методів виховання національного самоствердження в учнів.

Ключові слова: національна діяльність, учнівська молодь, методи виховання, позаурочна діяльність, інтерактивні методи.

Постановка проблеми. Вибір більшості громадян Української держави європейського шляху розвитку країни й цінностей громадянського суспільства та інтеграція в європейський освітній простір, модернізація вітчизняної системи освіти й виховання посилили її гуманістичну й національно-патріотичну спрямованість. Усе це відповідно актуалізує проблеми формування нової української позитивної національної ідентичності й системи національних цінностей у полікультурному суспільстві, що сприяє розвитку почуття єдності всього народу й згуртованості його у єдину українську націю, та, відтак, передбачає удосконалення можливостей виховного простору й ресурсного потенціалу ЗНЗ, упровадження виховних інновацій.

Ураховуючи зазначене, запорукою подальшого сталого розвитку держави і ствердження української нації є національне самоствердження особистості, яке слід розглядати як інтегративну властивість, що виявляється у сформованості позитивної національної ідентичності, виборі своєї активної соціальної і громадянської позиції в суспільстві, що характеризується відповідальністю перед своєю нацією, готовністю відстоювати і захищати її національні інтереси. Національне самоствердження пов'язане з мобілізацією всього свого інтелектуально-духовного потенціалу особистості для досягнення успіху в інтересах українського народу та утвердження цінності української нації [15].

У контексті зазначеного в умовах викликів сьогодення спеціальної уваги потребує питання розробки методів виховання національного самоствердження в учнівській молоді на основі педагогічного досвіду теорії та виховної практики.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У межах зазначеної проблеми вагомим місцем займають наукові здобутки, в яких відображено

чимало актуальних питань, зокрема: особливості організації позаурочної діяльності в ЗНЗ та класифікації методів виховання (Ю. Бабанський, І. Бех, С. Гончаренко, Г. Пустовіт та ін.); національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління, власне формування національної свідомості та самосвідомості особистості окреслено дослідниками М. Боришевським, О. Вишневським, Г. Філіпчуком та ін.; теоретичні засади основ морального та громадянського виховання учнівської молоді обґрунтовано у працях учених І. Беґа, Н. Косаревої, В. Кременя, В. Поплужного, О. Сухомлинської та ін. Однак такий аспект, як виховання національного самоствердження в учнівській молоді, у наукових здобутках дослідників висвітлено недостатньо. Відтак, досліджуючи окреслену проблему, ми зосередили увагу на пошуку оптимальних видів діяльності, які сприятимуть її ефективному вирішенню, та переконалися, що такою є позаурочна діяльність із потужними потенційними можливостями використання традиційних та інтерактивних методів виховання.

Мета статті – розглянути методи виховання національного самоствердження в учнівській молоді у позаурочній діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність позаурочної діяльності з виховання національного самоствердження в учнівській молоді полягає в її мобільності, адаптованості, інтегративності, варіативності та динамічності. Вона є невід’ємною складовою всієї системи освіти й виховання учнівської молоді.

Позаурочна діяльність є процесом навчання, виховання та формування особистості учня, що здійснюється у формі самопідготовки, загальнорозвивальних занять та різновиду занять за індивідуальними інтересами, а також трудової, спортивної, художньо-творчої діяльності тощо, ігор та гуртків [6; 7]; система взаємопов’язаних дій і заходів вихованців і педагогів, коли діяльність останніх спрямована на створення у вільний від навчання час комфортних умов для розвитку творчих здібностей та реалізації духовного потенціалу особистості, задоволення інтересів і запитів школяра на основі самовизначення, самовираження та ставлення до нього як людини, якій притаманні внутрішній світ, особливе ставлення до навколишнього світу, визначення свого місця в ньому [3, с. 50].

У такому контексті «позаурочна діяльність» розглядається як організовані й цілеспрямовані заняття, що проводяться у вільний від навчального процесу час педагогічним колективом, органами дитячого самоврядування з метою поглиблення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності та індивідуальних здібностей вихованців і задоволення їхніх інтересів.

Слід виокремити характерні ознаки позаурочної діяльності, які зближують її з іншими видами діяльності в ЗНЗ: наявність соціально значущої мети, колективна діяльність учнівської молоді для успішного її

досягнення; дотримання принципу добровільності, обов'язкової участі учасників виховного процесу; активна діяльність задля реалізації внутрішніх сутнісних сил учасників взаємодії; наявність існуючої системи цінностей суб'єктів взаємодії; дотримання норм і правил взаємодії; взаємовідповідальність суб'єктів виховного процесу; наявність зв'язку виховної діяльності з реаліями суспільного життя; особистісно-розвивальний результат виховної діяльності [5, с. 67-68].

Застосування методів у позаурочній діяльності підпорядковується змістові виховної роботи та передбачає таку ж їх загальну дидактичність, що й у навчальному процесі. Специфіка їхнього використання полягає в орієнтації на самостійну активну діяльність учнівської молоді й на залучення до роботи з учнями громадськості та батьків. Методи виховання у процесі позаурочної діяльності є компонентом, котрий визначає спосіб впливу на особистість і колектив [11, с. 62].

Варто зауважити, що не існує єдиної позиції щодо трактування поняття «метод виховання», а саме його визначення в теорії та виховній практиці. У виявленні сутності окресленого доречно скористатися твердженням ученого С. Гончаренка, власне, що методи виховання є сукупністю найбільш загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупністю специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються у процесі формування особистісних якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери і потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки й діяльності, а також їх корекції та вдосконалення [4, с. 206]. Водночас варто згадати погляди М. Рожкова, Л. Байбородової, котрі під методом виховання розуміють спосіб реалізації цілей виховання; головний засіб, який забезпечує успішність вирішення завдання кожного з компонентів виховного процесу; спосіб взаємодії педагога й вихованця, у процесі якого відбуваються зміни на рівні розвитку якостей особистості учня. Досягнення цілей виховання відбувається внаслідок реалізації сукупності методів у виховному процесі. Вибір методів виховання та їхнє застосування залежать від досвіду педагога та його індивідуального стилю професійної діяльності [12, с. 111].

Модифікація методів виховання відображається в різновиді їхніх класифікацій. Класифікація методів розглядається як побудована за певною ознакою система методів, яка допомагає виявити в них загальне і специфічне, суттєве та випадкове, теоретичне і практичне, і тим самим сприяє усвідомленню їхньому вибору, найбільш ефективного застосуванню [12, с. 112]. На переконання Ю. Бабанського, методи навчання водночас є і методами виховання, які доцільно класифікувати так: 1) методи організації та самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні); 2) методи стимулювання та мотивації

навчання (схвалення, заохочення, створення ситуації успіху та ін.); 3) методи контролю та самоконтролю ефективності навчання (усний, письмовий, лабораторний, програмний та ін.) [8; 13, с. 259].

Розгляд положень про подальший розвиток теорії методів навчання призвів до розробки єдиних методів педагогічного процесу, зокрема таких: методи формування свідомості в цілісному педагогічному процесі (розповідь, бесіда, лекція, диспут, дискусія, пояснення, метод прикладу та ін.); методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки (вправа, привчання, педагогічна вимога, спостереження, ілюстрація, демонстрація, лабораторні методи, проблемно-пошукові, створення виховних ситуацій тощо); методи стимулювання й мотивації діяльності та поведінки (змагання, заохочення, покарання та ін.); методи контролю ефективності педагогічного процесу (спеціальна діагностика, опитування, самоопитування та ін.) [14, с. 99; 13, с. 159-160].

Ураховуючи напрацювання учених щодо методів виховання, нами в основу дослідження покладено класифікацію методів за С. Гончаренком, котра дозволяє визначити застосування комплексу методів, а саме: методи різнобічного впливу на свідомість, почуття, волю учнів з метою формування їхніх поглядів, переконань (бесіда, лекція, позитивний приклад, диспут); методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, вправа, створення виховних ситуацій); методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців (змагання, заохочення, покарання) [4, с. 206].

Водночас у контексті зазначеного ми апелюємо до теорії особистісно орієнтованого виховання, розробленої академіком І. Бехом, згідно з якою в підході до виховання як управління виховною діяльністю одним із ключових понять розглядається спосіб керування, який за своїм змістом збігається з поняттям «метод виховання». Відтак виховний метод у дії і є процесом розв'язання таким чином педагогічного завдання – організації та розгортання виховної діяльності вихованця. Учений зауважив, що оптимізація процесу керування виховною діяльністю передбачає створення й використання якісно нових виховних методів. Такі методи базуються не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохочення і покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання й позитивного емоційного оцінювання, що насамперед апелює до самосвідомості та ставлення до суспільних норм і цінностей. Серед цих методів найефективнішим є рефлексивно-експліцитний метод, розроблений І. Бехом. Відповідно такі методи кваліфікуються як виховні технології особистісної орієнтації [1, с. 127-128; 2].

Дієвість різновиду методів виховання, зокрема рефлексивно-експліцитного методу, цілком залежить від «ціннісного клімату», який створює вихователь в учнівському колективі. Адже педагог сприяє

процесів занурення вихованця в його душевні глибини, осмислення й перебудови та активізує рефлексивне мислення й допомагає винесенню результатів назовні, тобто готує експлікацію задля більшого усвідомлення і наповнення індивідуальною значущістю. Використовуючи рефлексивно-експліцитний метод, педагоги мають керуватися такою послідовністю:

- визначити конкретний зміст і значення національного самоствердження (національні гідність і гордість, самодостатність, національна солідарність і відповідальність, відданість, толерантність) з опорою на знання, переконання та суб'єкт-суб'єктні дії (необхідно викликати у спогадах вихованців відповідну сферу життєвих фактів, відносин, конфліктів та нагадати власні переживання);

- установити за допомогою причинно-наслідкового ланцюжка механізм виховання тієї чи іншої цінності та засоби її формування;

- простежити вплив означеного феномену на стимулювання Я-доброцентроване і на гальмування Я-егоцентроване;

- дослідити переживання національного самоствердження особистості (групи, колективу, громади), на яку спрямована дія (Чому особистість із почуттям національного самоствердження так глибоко поцінується у всіх суспільствах? Які позитивні ціннісні утворення наявні в особистості з почуттям національного самоствердження?);

- визначити, що таке «досконале національне самоствердження особистості», охарактеризувати, чим винагороджується національне самоствердження особистості (довірою, захопленням, повагою до носія);

- визначити антипод національного самоствердження особистості;

- виявити, які життєві обставини, звички породжують негативні явища, що суперечать національному самоствердженню особистості;

- окреслити шляхи й засоби уникнення негативних проявів [1; 2; 15; 16].

Отже, рефлексивно-експліцитний метод базується на особистому досвіді учнівської молоді, сприяє усвідомленню сутності національного самоствердження особистості та інтегрує його у власну життєдіяльність. Також своєрідність і дієвість зазначеного методу полягає в тому, що його застосування значно поліпшує ефективність інших форм і методів виховання особистості (бесід, дискусій, диспутів, круглих столів, ділових ігор та ін.) [1]. Тому, на нашу думку, у процесі виховання національного самоствердження в учнівській молоді доцільно використовувати рефлексивно-експліцитний метод, апелюючи до досвіду вихованців [15; 16].

Беручи за основу зазначені класифікації методів виховання, нами напрацьовано і визначено такі групи методів виховання національного самоствердження в учнівській молоді:

- методи національного пізнання – зорієнтовані на оволодіння знаннями про себе і свої можливості як носія цінностей нації та про українську націю і державність задля ефективного виховання національного самоствердження (бесіда, лекція, розповідь, роз'яснення,

дискусія, «мозковий штурм», творче завдання, аналіз ситуацій та інформації тощо);

- методи активізації національної ідентифікації – зорієнтовані на позитивну національну ідентифікацію особистості з українською нацією (виховна ситуація, рефлексивно-експліцитний метод, рольова гра, дискусія та ін.);

- методи національної афіліації – зорієнтовані на формування досвіду міжособистісної та національної солідарної взаємодії (КТС, проект, доручення, творче завдання, привчання, вправа, приклад, громадська думка, діалог, рольова гра, аналіз продуктів діяльності та ін.);

- методи національної регуляції та мобілізації – зорієнтовані на активізацію, концентрацію інтелектуально-духовних сил у національно цілеспрямованій діяльності для досягнення успіху та уміння самовдосконалюватися й здійснювати національну саморегуляцію (самоаналіз, самооцінка, самоконтроль, саморегуляція, заохочення, схвалення, нагорода, творче завдання тощо).

Варто зауважити, що для забезпечення ефективності виховного процесу у ЗНЗ особливого значення набуває оптимальне поєднання традиційних та інноваційних форм і методів виховання, де чільне місце займають власне інтерактивні методи, про що свідчать наукові здобутки вчених [9; 10; 17]. Інтерактивність трактується як здатність до взаємодії, навчання й виховання в режимі активності. До власне інтерактивних методів належать такі, що передбачають співпрацю суб'єктів виховного процесу, зокрема як тих, кого виховують, так і тих, хто виховує [10, с. 38].

Власне використання інтерактивних форм і методів виховання національного самоствердження в учнівській молоді передбачає дотримання таких стадій:

1. Підготовча стадія – попередня робота педагога – постановка мети, осмислення виховної ситуації та шляхів реалізації і конкретизації дій на досягнення запланованого.

2. Стадія проектування – окреслення виховних завдань, виокремлення конкретизуючих факторів, добірка й розробка необхідних методів та засобів виховання національного самоствердження в учнівській молоді.

3. Стадія очікування – з'ясування існуючих потреб, бажань і мотивів учнів у певній діяльності, що передбачає виконання вправ та спеціальних технік, котрі сприяють виявленню реального стану (відсутність чи поліаспектність бажань, мотивів тощо). Учні пропонують написати (сказати), що б вони хотіли дізнатися чи зробити, а також обґрунтувати причину вибору («Кошик очікувань», «Я сподіваюся...» та ін.).

4. Стадія генерації ідей – проходить із використанням різних методів («мозковий штурм», вирішення проблемних ситуацій, обмірковування тощо). У процесі розвитку ідей виконуються різноманітні записи, замальовки, схеми, що надають змогу надалі краще уявити

(відновити, встановити) певний задум, з'ясувати сутність понять, явищ, подій та фактів.

5. Стадія реалізації – передбачає вибір шляху вирішення проблеми та складання проекту дій з термінами його виконання. Проводиться аналіз можливостей та розробляється стратегія для усунення певних перешкод, з ретельним обговоренням змісту кожного наступного кроку. Коректується проект (вправа) і правила проведення; організовується безпосереднє виконання плану дій; визначаються мікрогрупи, які будуть працювати над виконанням конкретних завдань. При цьому враховуються інтереси й творчі можливості вихованців, заохочується їхня ініціатива, учні оволодівають методами і прийомами виконання тих чи інших завдань. Усе це сприяє мобілізації внутрішніх потенційних можливостей учнівської молоді у вирішенні виховних завдань.

6. Стадія моніторингу та рефлексії – передбачає проведення аналізу набутого певного досвіду, з'ясування та усвідомлення реальності психологічного стану учнівської молоді (Чим корисною для Вас була ця вправа? Які Ваші враження після проведених вправ? Що Ви взяли корисного для себе із проведеного заняття? Що Ви відчуваєте, коли говорите про ...? Які думки і почуття виникали у Вас під час вправи? Що сподобалося? Що не сподобалося? Побажання вчителю та ровесникам. Які шляхи і засоби Ви використовували для цього? У чому виявлялися слабкі та сильні моменти проекту? Якби надавалася можливість виконати повторно проект, то які зміни відбулися б? Чи легко вирішувалися проблеми?).

7. Стадія оцінювання – передбачає ретельний аналіз усього ходу проекту (тренінгу, вправи) та можливість самооцінювання кожним учасником за бальною шкалою особистісної активності, інтересу, втомі під час заняття.

Доцільно звернути увагу на взаємозв'язок елементів, що дозволяє в контексті проблеми виокремити у структурі методів виховання національного самоствердження такі складові:

1. Конкретне виховне завдання як частина загальної цілі виховання; однією зі складових частин є наявність рівня вихованості, зокрема національного самоствердження в учнівській молоді, тобто актуальний рівень розвитку діяльності вихованця, його взаємодія з іншими, громадою та навколишнім світом.

2. Діяльність вихователя щодо здійснення впливу на вихованця та врахування характеру сприйняття вихованцем виховного впливу, а також діяльність власне педагога зі самовдосконалення в тому ж напрямку, у якому плануються та здійснюються зміни якостей особистості вихованця (національні гідність і гордість, самодостатність, відданість, національна солідарність і відповідальність, толерантність).

3. Діяльність вихованця під час взаємодії з педагогом в умовах, створених відповідно до особливостей індивідуального сприйняття взаємодії; при цьому доцільно звертати увагу на два різновиди діяльності

вихованця: спрямовану на самовдосконалення (зусилля щодо зміни чи формування певної якості) та спрямовану на зміни педагога, його реакції, оцінки, ставлення та ін.

4. Діяльність вихованця нового рівня, якого досягнуто в результаті використання виховних засобів – навчання, гри, праці, спілкування.

5. Досягнутий виховний результат у вигляді нового, зміненого змісту особистості вихованця (навіть незначного); а також зміни нового змісту особистості педагога внаслідок його особистісної діяльності та діяльності, зумовленої взаємодією з вихованцем. У цьому випадку метод виховання можна визначити як спосіб взаємодії та взаємовпливу вихователя й вихованця, що забезпечує можливість вирішення виховного завдання [13; 15].

Відтак зазначену структуру доцільно враховувати під час осмислення характеристики кожного методу виховання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, у межах статті ми стисло розглянули лише окремі теоретичні аспекти проблеми розробки та вдосконалення методів виховання національного самоствердження в учнівської молоді у позаурочній діяльності ЗНЗ. Подальших досліджень потребують проблеми обґрунтування системи виховання національного самоствердження в учнівської молоді та розроблення методики виховання зазначеного феномену.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Рефлексивно-еспліцитний метод у вихованні особистості / І. Д. Бех // Рідна школа. – 2012. – № 12. – С. 3 – 7.
2. Бех І. Д. Рефлексія в духовному саморозвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 1. – С. 30 – 37.
3. Василенко О. В. Педагогічні умови статевого виховання старших підлітків у позаурочній діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07/ Василенко Оксана Василівна. – Умань, 2006. – 228 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Завалевський Ю. І. Формування громадянської спрямованості старшокласників у виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / Завалевський Юрій Іванович. – Київ, 2003. – 203 с.
6. Костяшкин Э. Г. Теория и практика внеурочной работы общеобразовательной школы : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец.13.00.01 «Теория и история педагогики» / Э. Г. Костяшкин. – М., 1972. – 18 с.
7. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : монографія / Н. В. Кудикіна. – К. : КМПУ, 2003. – 272 с.
8. Педагогіка : учеб. для студ. пед. высш. учеб. заведений / Под ред. Ю. К. Бабанского. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1988. – 478 с.

9. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. – Київ : Видавництво А. С. К., 2004. – 192 с.
10. Пустовіт Г. П. Інтерактивні методи навчання і виховання у позашкільному навчальному закладі / Г. П. Пустовіт // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 2 / Упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін.. – Рівне : РДГУ, 2015. – С. 35 – 48.
11. Рабченко Т. С. Управління виховною діяльністю в школі : монографія / Т. С. Рабченко. – Рівне : Рівнен. ін.-т підвищення кваліфікації пед. кадрів, 1999. – 215 с.
12. Рожков М. И. Организация воспитательного процесса в школе : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
13. Селиванов В. С. Основы общей педагогики : Теория и методика воспитания : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 336 с.
14. Сластенин В.А. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под. ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2002. – 576 с.
15. Сойчук Р. Л. Виховання національного самоствердження в учнівській молоді : монографія / Р. Л. Сойчук. – Рівне : О. Зень, 2016. – 416 с.
16. Сойчук Р. Л. Сутність та особливості використання рефлексивно-експліцитного методу у вихованні національного самоствердження в учнівській молоді / Р. Л. Сойчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне : РДГУ, 2016. – Вип. 14 (57). – С. 24 – 32.
17. Технологія тренінгу / [упоряд.: О. Главник, Г. Бевз] ; за заг. ред. С. Максименко. – Київ : Главник, 2005. – 112 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Bekh I. D. Refleksyivno-esplytsytnyi metod u vykhovanni osobystosti [Reflexive Explicit Method in the Education of the Individual] / I. D. Bekh // Ridna shkola. – 2012. – № 12. – S. 3 – 7. (in Ukrainian).
2. Bekh I. D. Refleksiia v dukhovnomu samorozvytku osobystosti [Reflection in Spiritual Self-development of the Individual] / I. D. Bekh // Pedahohika i psykholohiia. – 2012. – № 1. – S. 30 – 37. (in Ukrainian).
3. Vasylenko O. V. Pedahohichni umovy statevoho vykhovannia starshykh pidlitkiv u pozaurochnii diialnosti: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 [Pedagogical Conditions of Sex Education for elder Adolescents in Extracurricular Activities: dis. cand. ped. sciences : 13.00.07] / Vasylenko Oksana Vasylivna. – Uman, 2006. – 228 s. (in Ukrainian).

4. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / S. U. Honcharenko. – Kyiv : Lybid, 1997. – 376 s. (in Ukrainian).
5. Zavalevskiy Yu. I. Formuvannya hromadianskoi spriamovanosti starshoklasnykiv u vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : dys. ... kand. ped. nauk : speciality. 13.00.07 [The Formation of the Civil Orientation of Senior Pupils in Educational Process of General Educational Institutions : dis. kand. med. nauk : spets. 13.00.07] / Zavalevskiy Yurii Ivanovych. – Kyiv, 2003. – 203 s. (in Ukrainian).
6. Kostjashkin E.G. Teporija i praktika vneurochnoj raboty obshcheobrazovatel'noj shkoly: avtoref. Dis, na soiskanije uch. Stepeni kand. ped. Nauk: spets. 13.00.01 “Teorija i istirija pedagogiki [Theory and practice of extracurricular work of the secondary school : Avtoref. dis... cand. ped. sciences : speciality.13.00.01] / E. G. Kostjashkin. – M., 1972. – 18 s. (in Russian)
7. Kudykina N. V. Ihrova diialnist molodshykh shkoliariv u pozaurochnomu navchalno-vykhovnomu protsesi : monohrafiia [Play Activity of Younger Students in Extracurricular Educational Process : Monograph] / N. V. Kudykina. – K. : KMPU, 2003. – 272 s. (in Ukrainian).
8. Pedagogika : ucheb. dlja stud. ped. vyssh. ucheb. zavedenij [Pedagogy: Textbook] / pod red. Ju. K. Babanskogo. – 2-e izd. – M. : Prosveshhenie, 1988. – 478 s. (in Russian).
9. Pometun O. I. Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia. Naukovo-metodychni posibnyk [Modern lesson. Interactive Learning Technologies. Scientific-methodical Manual] / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko. Za red. O. I. Pometun. – Kyiv : Vydavnytstvo A. S. K., 2004. – 192 s. (in Ukrainian).
10. Pustovit H. P. Interaktyvni metody navchannia i vykhovannia u pozashkilnomu navchalnomu zakladi [Interactive Methods of Teaching and Education in Outdoor Schools] / H. P. Pustovit // Innovatyka u vykhovanni : zb. nauk. pr. Vyp.2 / uporiad. O. B. Petrenko; red. kol. : O. B. Petrenko, N. M. Hrynkova, T. S. Tsipan ta in. – Rivne : RDHU, 2015. – S. 35 – 48. (in Ukrainian).
11. Rabcheniuk T. S. Upravlinnia vykhovnoiu diialnistiu v shkoli : monohrafiia [Management of Educational Activity in High School : Monograph] / T. S. Rabcheniuk. – Rivne : Rivnen. in.-t pidvyshchennia kvalifikatsii ped. kadriv, 1999. – 215 s. (in Ukrainian).
12. Rozhkov M. I. Organizacija vospitatel'nogo processa v shkole : ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij [Organization of Educational Process in School: Textbook for Students of Higher Schools] / M. I. Rozhkov, L. V. Bajborodova. – M. : VLADOS, 2000. – 256 s. (in Russian).
13. Selivanov V. S. Osnovy obshhej pedagogiki : Teorija i metodika vospitaniija : Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij [Fundamentals of General Pedagogy : Theory and Methodology of Education: Textbook for

- Students of Higher Schools] / Pod red. V. A. Slastenina. – M. : Izdatel'skij tsentr "Akademija", 2000. – 336 s. (in Russian).
14. Slastenin V.A. Pedagogika: ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij [Pedagogy: Textbook for Students of Higher Schools] / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shijanov ; pod. red. V. A. Slastenina. – M. : Akademija, 2002. – 576 s. (in Russian).
 15. Soichuk R. L. Vychovannia natsionalnoho samostverdzhenia v uchnivskoi molodi : monohrafiia [Raising National Self-assertion in the Ukrainian Youth: Monohrafiia] / R. L. Soichuk. – Rivne : O. Zen, 2016. – 416 s. (in Ukrainian).
 16. Soichuk R. L. Sutnist ta osoblyvosti vykorystannia refleksyvno-eksplitsytnoho metodu u vykhovanni natsionalnoho samostverdzhenia v uchnivskoi molodi [The Essence and Peculiarities of the Use of Reflexive and Explicit Method in the Education of National Self-affirmation in Students] / R. L. Soichuk // Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity: zb. nauk. pr. : nauk. zap. Rivnen. derzh. humanit. un-tu. – Rivne : RDHU, 2016. – Vyp. 14 (57). – S. 24 – 32. (in Ukrainian).
 17. Tekhnolohiia treninhu [Technology of Training] / [uporiad.: O. Hlavnyk, H. Bevz] ; za zah. red. S. Maksymenko. – Kyiv : Hlavnyk, 2005. – 112 s. (in Ukrainian).

Аннотация. В статье актуализирована проблема воспитания национального самоутверждения у ученической молодежи. Частично раскрыты ведущие подходы относительно рассмотрения сущности методов воспитания ученической молодежи во внеурочной деятельности ЗНЗ и схарактеризованы традиционные классификации методов воспитания, что предоставило возможность определить группы методов воспитания национального самоутверждения у ученической молодежи. Рассмотрены особенности применения рефлексивно-эксплицитного метода и интерактивных методов воспитания с соответствующими стадиями выполнения. Обращено внимание на взаимосвязь элементов в структуре методов воспитания национального самоутверждения у учеников.

Ключевые слова: национальное самоутверждение, ученическая молодежь, методы воспитания, внеурочная деятельность, интерактивные методы.

Summary. In the paper the problem of national self-affirmation education in school youth is actualized. The leading approaches to considering the nature of the methods of education in after-hour activity in GEI are partially exposed. It is found that extracurricular activities should be considered as organized and purposeful activities that are carried out in free time from learning process by the teaching staff, by the children's self-authorities to deepen knowledge and skills of self-reliance and individual abilities of students and

satisfy their interests. The traditional classification of educational methods that has enabled to determine the groups of national self-affirmation education methods in school youth: national knowledge, activation of national identity, ethnic affiliation, national regulation, and mobilization are characterized. The features of reflexive-explicit method application developed by Academician I. Bekh are revealed. The need for compliance the sequence of interactive methods stages of national self-assertiveness education in school youth is considered. Attention is paid to the relationship of elements in the structure of national self-affirmation education methods of students.

Key words: national self-affirmation, school youth, methods of education, extracurricular activities, interactive methods.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2017

Ж. Г. Стельмашук

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПРОСТІР СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Анотація. У статті розкрито роль та сутність освітньо-виховного простору сільської школи як чинника національно-патріотичного виховання учнів. Уточнено зміст та взаємозв'язок понять «середовище» та «простір» в освіті та вихованні. Виділено суб'єкти освітньо-виховного простору сільської школи поліського регіону. Схарактеризовано ключові вимоги та умови створення виховного простору навчального закладу при розв'язанні завдань національно-патріотичного виховання.

Зроблено висновок, що освітньо-виховний простір сільської школи, за умови скоординованої взаємодії усіх суб'єктів педагогічного впливу на засадах особистісно-діяльнісного, аксіологічного та культурологічного підходів з урахуванням природних, соціальних, культурних та етнографічних особливостей поліського регіону, сприятиме ефективній реалізації завдань національно-патріотичного виховання учнів та молоді.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, учні, сільська школа, виховний простір, виховне середовище, суб'єкти освітньо-виховного простору.

Постановка проблеми. У сучасних умовах викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері школа стає важливою ланкою виховання свідомих, активних, високоморальних громадян Української держави, місцем емоційно психологічної захищеності і душевного комфорту особистості учня, конструктивної співпраці та взаєморозуміння, ланкою, де формується національна свідомість, громадська зрілість, соціальна